

Virsiä ja niiden uudistus-historiaa

Liisa Enwald ja Tuula Hökkä (toim.), *Virren virtaa. Veisattu runo ennen ja nyt*. Helsinki: Kansanvalistusseura, 2010. 374 sivua.

”Se on virsikirjan korkein kaunistus”, toteaa Stephen Dedalus Tuomas Akvinalaisen hymnistä *Pange lingua gloriosi* James Joycen *Taiteilijan omassakuvassa*. Eeva-Liisa Manner on puolestaan käyttänyt Joyceen allusoiden ilmaisua ”tuo virsikirjan kaunein kaunistus” selkäpiitä karmivasta laulusta ”Kun nuoruuden aika on ruusuinen”. Jo pelkästään nämä esimerkit osoittavat, mikä merkitys virsirunoudella on Raamatun ohella ollut kaunokirjallisuudelle. Jaakko Finnon ja Hemminki Maskulaisen virsikirjoja sekä ns. Vanhaa virsikirjaa (1701) ja sen myöhempiä seuraajia on kyllä paljon tutkittu esimerkiksi kielellisinä dokumentteina, mutta niiden merkitys suomalaiselle kirjallisuudelle on jäänyt laajempia selvityksiä vaille. Yleisesti ei ole tarpeeksi tiedostettu sitä, että suomalainen kirkkokansa on kirkossa ja seuroissa virsiä veisatessaan ollut kautta aikojen kiinteässä yhteydessä ulkomaiseen kirjallisuuteen, etenkin ruotsalaisten ja saksalaisten runoilijoiden virsiin, vaikka virsien taustoista onkin runsaasti kirjallisuutta. Siksi kahden lyriikantutkijan, Liisa Enwaldin ja Tuula Hökkän toimittama ja suurelta osin myös kirjoittama, tyylikkään ulkoasun saanut teos *Virren virtaa* on enemmän kuin tervetullut.

Jo teoksen aloittava Pirjo-Liisa Niinimäen artikkeli tuo esille monia mielenkiintoisia näkökohtia. Metriikan tutkimuksessa esitetty näkemys vanhojen virsien ja arkkiveisujen mitallisesta puutteellisuudesta ei tee virsille oikeutta. ”Kansanmusiikintutkimuksen näkökulmasta tällaiset vanhan virsilaulun piirteet eivät olleet runomitan virheitä. Vanhaan veisuutapaan tottuneet laulajat liukuivat sävelmän avulla sujuvasti vajaiden säkeiden tai tavutihentymien yli”, toteaa Niinimäki. Artikkelin tuo esille sen, miten aikoinaan naiset ovat kirjoittaneet Suomessa virsiä; toisaalta Niinimäki osoittaa, miten myöhemmässä virsikirjauudistuksessa virttä ”Minun sieluni jälkeen nyt pian” muutettiin poistamalla naiseuteen viittaavat ilmaisut.

Virren virtaa tarjoaa muutenkin esimerkkejä siitä, miten myöhemmissä uudistuksissa runoja virtaviivaistettiin niin, että alkuperäinen sävy saattoi kokonaan muuttua – virret kun eivät ole kokeneet minkäänlaista tekijänoikeudellista suojaa. Kerta toisensa jälkeen joudutaan toteamaan, miten alkuperäistä ilmaisua on vesitetty; myöhemmistä versioista ei saa juuri mitään kuvaa alkuperäisten runojen barokinaikaisesta rehevyydestä ja kouriintuntuvuudesta. Kun kaikille halutaan tehdä mieliksi, jäljelle jää vain siloteltua mitäänsanomattomuutta.

Ehkä drastisimman esimerkin tässä suhteessa tarjoaa Leena Jäppilä, joka kahdessa artikkelissa menee protestanttisen virren ja kirkkomusiikin alkulähteille, Lutheriin ja Bachiin, osin myös vanhempiin hymneihin ja musiikkiin.

Virsi ”Christus lag in Todesbanden” sisältää Kristusta tarkoittavan lähes groteskin mutta ajan tyylin mukaisen säkeistön, joka sananmukaisesti käännettynä kuuluu: ”Tässä on oikea pääsiäislammas, / jonka Jumala tarjoilee. / Se on paistettu ristin vartaassa / kuumassa rakkaudessa.” Jopa voimakassanainen Jaakko Finno on joutunut tekstiä laimentamaan. Tosin Jäppilä muistuttaa – itse mauttomuuden rajoilla liikkuen – että ”Kyllä Jeesuspaisti oli liikaa myös saksalaisille”, ts. että saksalaisissa evankelisissa virsikirjoissa virsi oli joko jätetty pois tai ko. säkeistöä oli muutettu (mutta Bachin kantaatissa säkeistö sentään on vielä kuultavissa).

Muutokset ovat toisinaan sellaisia, ettei voi kuin valittaa, miten jokin tehokas alkuperäinen kuva on muuttunut. Mutta virsikirjan ajanmukaistamisessa on ollut sellaisiakin muutoksia ja myös lisäyksiä, joiden kohdalla ei tiedä, pitäisikö itkeä vai nauraa. Riittääköön yksi Enwaldin tarjoama esimerkki, joka onneksi ei virsikirjaan päässyt, ainoastaan koevedokseen: ”Vaan monella on esteitänsä, / on töitä liikehuolia, / kenellä rakain ystävänsä, / kenellä uusi autonsa.” Voi vain jäädä miettimään tämän mauttomuuden kirjoittajan mielenlaatua. Mutta Enwald äityy lisäksi ironiseksi miettiessään komiteoiden tapaa ajanmukaistaa virsiä: ”Vain arvattavissa on, millaisia tilauksia tuo muassaan nykyistä seuraava virsikirja. Kun nyt on jo mukana Suomesta lähteneiden siirtolaisten rukous (UVK, 595), olisiko uudemmassa maahanmuuttajien pyyntöjä. Entä koulukiusatun, huume- tai peliriippu-

vaisen ja prostituoidun rukous? Palaako *kerjäläinenkin* sanastoon, nyt vain uusissa yhteyksissään? Jos ajankohtaisteema ympätään kristinuskon sanomaan yhtä väkinäisesti kuin vaikkapa niissä parissa luonnonsuojeluvirressä, jotka nykyisessä laitoksessa ovat, täsmätendensi jää itse-tarkoitukseksi.”

Tuula Hökkä on puolestaan armelias: kun virsikirjakomitea oli ottanut mukaan virren ”Jo mahtaisimme yötä ja päivääkin kiittää”, hän katsoo, että ”komiteassa on täytyntä versoa jotain iloista huumoria ja lapsen mieltä, jotta näin naiivilta ja epätyypilliseltä vaikuttava pikkuvirsi on otettu mukaan päättämään ”Elämä Kristuksessa” -osaston jaksoa ”Kiitos ja ylistys””. Enwaldilla puolestaan lienee ollut hauskaa hänen todetessaan uudesta virrestä ”Ylitse kaikkien rajojen”: ”Virsi huokuu samaa voitokkuutta kuin vanhojen koulukirjojen marssilaulut”. Mutta marssin ohella uuden virren poljento voi muistuttaa myös lastenlauluja; tuskin voi muuta kuin panna tyytyväisenä merkille Enwaldin lanseeraaman käsitteen ”naiivi mitta”. Enwald ei myöskään ole jättänyt mainitsematta, että eräällä A. O. Blombergilla oli hengellisen laulukirjan julkaistessaan tarkoituksena tuottaa ”lohdutusta, iloa sekä virvoitusta surkastuneisiin rintoihin.”

Hieman yllättäen ei käsitellä nykyisestä virsikirjasta pois jätettyä, alun perin Haqvin Spegelin kirjoittamaa virttä, jossa todetaan muun muassa ”ja lainkin rikkaat vääntää / vääryyttä puoltamaan”. Sitä on siteerattu esimerkiksi ohjelmassa ”Kansanradio” (ks. Kristiina Markkanen, ”Onko viekas vilppi kadonnut? Neljä

vuosisataa kansa lauloi tulikivenkatkuista virttä 440, mutta ”demokraattisen yhteiskunnan” virsikirjassa sillä ei enää ole sijaa”, *Helsingin Sanomat* 1.9.1996).

Useassa yhteydessä kirjoittajat viittaavat virsikirjakomiteaan vanhojen virsien muokkaajana, mutta osan vastuusta saavat runoilijat Niilo Rauha ja Anna-Maija Raittila. Teoksessa esille tulevien virsirunoilijoiden joukossa mainitaan ohimennen myös Runeberg. Hän on ymmärrettävästi ruotsinkielisenä jäänyt tästä suomenkielisiä virsiä käsittelevästä teoksesta pois, mutta hänen toimintansa virsien yhteydessä kaikkine siihen liittyneine vaikeuksineen on kiinnostava luku sekä hänen henkilöhistoriaansa että ruotsinkielisen virsikirjan historiaa, kuten etenkin Johan Wreden teoksesta *Världen enligt Runeberg* (2005) käy ilmi.

Erään kiinnostavan näkökulman toimittajat ovat kuitenkin jättäneen huomiotta. Virsikirjahan tarjoaisi nimittäin verratonta aineistoa adaptaatioiden ja adaptaation teorian tutkimiselle. Virsien kohdalla voidaan nimittäin seurata pitkiä sarjoja. Virret ovat usein ruotsista ja saksasta käännettyjä, käännöksiä taas on muokattu uusiin virsikirjan laitoksiin, kokonaisia säkeistöjä on voitu poistaa ja uusia on voitu kirjoittaa tilalle. Toisiaan seuraavien muutosten sarja on voinut mennä niin pitkälle, että nykyisestä virrestä ei alkuperäistä versiota enää tunnista. Lisäksi niitä on muokattu musiikkiin soveltuviksi ja ne ovat tulleet tunnetuiksi nimenomaan laulettuina virsinä. Niiden luulisi tarjoavan todella kiinnostavan aineiston nimenomaan adaptaatioiden

tutkijoille, tarkastelivatpa nämä adaptaatioita historiallisena sarjana tai sitten teoreettisemmin.

Muuten teoksessa on paljon erilaisia kiinnostavia näkökulmia. Esimerkiksi Liisa Enwald tutkii tuonpuoleisuuden kuvauksia virsissä lähtökohtanaan sanat ”siellä” (ts. taivaassa) ja ”täällä” (ts. valloisessa maanpäällisessä elämässä). Taivaan riemua ilmaisevat usein laulu ja soitto, joka kansallisromantiikan myötä tuli merkitsemään myös kanteleen soittoa (”Kannelten soitto kajahtaa”). Taivaan ihanuuksien vaihtoehtona on joutuminen helvettiin. Enwaldin esimerkkien valossa varhaiset virsirunoilijat saattoivat päästä lähelle dantemaista fyysisyyttä (”Madot, pirut, lohikärmeet / Kuohuvat tulisess’ järwess”).

Tuula Hökkä tarkastelee kahdessa artikkelissa 1850- ja 1860-luvuilla ilmennyttä ns. ystäväliikettä ja virsien käyttöä siinä. Liikkeeseen kuuluneen kihlaparin kirjeenvaihtoonkin virret ovat tuoneet oman lisänsä.

Virren virtaa –teokseen sisältyy vielä Leena Jäppilän kiinnostava kirjoitus virsistä Eeva-Liisa Mannerin teoksissa *Tyttö taivaan laiturilla* ja *Tämä matka*. Jälkimmäisestä esille nousee runoelma ”Lapsuuden hämärästä” ja viimeisen Englannissa hirtetyn naisen Ruth Ellisin kohtaloon liittyvän runosarjan ”Oikeusjuttu” runo ”Virsi hirsipuusta”, joka ladontatekniikka myöten jäljittelee vanhojen virsikirjojen virsiä. Samalla voinee täydennyksenä muistuttaa siitä, että 1950- ja 1960-lukujen modernistit kuuluivat sukupolveen, jolle kodin

ja koulun perintönä virret olivat tuttuja; niinpä niille löytyi käyttöä modernistisessä runossa – erityisen monitahoisesti etenkin Pentti Saarikosken teoksessa *Mitä tapahtuu todella?*

Ainoa teologi kirjoittajien joukossa on Toivo Hyyryläinen. Hänen artikkelinsa poikkeaa muista henkilökohtaisten muistojen osalta, mikä ei ehkä täysin sovi teoksen yleiseen ilmeeseen. Tosin se tuo myös esille virsirunoilijan työssään. Sitä paitsi artikkelissa on runsaasti kiinnostavaa tietoa esimerkiksi hugenottivirren perinteen osalta, mutta myös Lapin porokuvastosta runoudessa.

Teoksessa annetut kirjallisuus- ja lähdeviitteet olisivat mielellään saaneet olla jonkin verran laajempia. Varsinkin olisi odottanut Ruotsissa tehtyjä laajoja tutkimuksia, kuten Bernt Olssonin Haqvin Spegel –tutkimusta (1963) uskonnollisen runouden kannalta ja Håkan Möllerin Johan Olof Wallinia käsittelevää tutkimusta (2000). Suomalaisesta tutkimuksesta jää kaipaamaan Rafael Forsmanin (Koskimiehen) Juhana Cajanus –tutkielmaa teoksessa *Runoilijoita ja kiistämiehiä* (1926) sekä Kaari Utrion esseetä ”A.D. 1616: kirjailija Suomessa. Maskun Hemminki ja virsikirja” (teoksessa *Suomalaisia kirjailijoita*, 1982). Henkilö- ja virsihakemisto sekä Jaakko Finnon virsikirjan esipuheesta otetun jakson nykysuomen mukainen versio olisivat olleet paikallaan tässä muuten mainiossa teoksessa.

H. K. Riikonen

Yksitoista tarinaa häpeästä

Siru Kainulainen ja Viola Parente-Čapková (toim.): *Häpeä vähän. Kriittisiä tutkimuksia häpeästä*. Turku: Utukirjat, 2011. 313 sivua.

Kaikki tietävät, mitä häpeä on, mutta siltä sen määrittelemisen on vaikeaa. Häpeä on yhteisöllistä, se liittyy siihen, että joku näkee. Häpeäjä punastuu ja haluaa vajota maan alle, näkymättömiin. Puheessa on myös mahdollista hävetä silmät päästään.

Häpeä eri muodoissaan on viime aikoina noussut esille sekä arkipäivän keskusteluissa että tutkimuksessa. Siru Kainulaisen ja Viola Parente-Čapkován toimittama teos *Häpeä vähän. Kriittisiä tutkimuksia häpeästä* sisältää yksitoista artikkelia, joissa käsitellään häpeää sekä kaunokirjallisuuden konteksteissa että muissa yhteyksissä. Kirjoittajilla on kirjallisuudentutkimuksen lisäksi mm. viestinnän, perinteentutkimuksen, digitaalisen kulttuurin, teologian, oikeushistorian, sosiologian ja naistutkimuksen asiantuntemusta. Kirjan lopussa on kirjoittajaesittelyt ja henkilöhakemisto, asiahakemisto valitettavasti puuttuu.

Useimmissa kokoelman artikkeleista tarkasteltu häpeä liittyy joko naiseuteen tai seksuaalisuuteen. Sukupuoli, seksuaalisuus ja häpeä kuuluvatkin monissa kielissä yhteen jo sen takia, että sana ”häpeä” viittaa suoraan sukupuolielimiin, ”häpyyn”. Miehen ja naisen häpeän erilaisuus nousee esille esimerkiksi Tarja Kupiaisen ja Satu Lidmanin artikkeleissa. Kupiainen tarkastelee artikkelissaan

”Turmeltu sisar” inestiteemaa kalevalamittaisessa kansanrunoudessa. Veljen ja sisaren sukupuoliyhteys on erityisen häpeällinen rikos molemmille, mutta varsinkin sisaren on häpeä täysin turmellut. Runon näkökulma on veljen, jolle äiti neuvoo piilopaikkoja teon jälkeen. Sisaresta äiti ei kysy mitään, ja pilattu tyttö häviää runosta vähin äänin. Myös Satu Lidman osoittaa artikkelissaan ”Häpeää kunnian takia”, miten naisen kunnia on usein kiinteästi yhteydessä hänen siveyteensä. Jo varomaton toiminta voi kyseenalaistaa kunnian ja altistaa naisen – sekä samalla hänen perheensä ja sukunsa – häpeälle. Lidman näkeekin häpeän ja kunnian vastinpareina, jotka selittävät toisiaan.

Eräs nimenomaan naisen ruumiiseen paikantuvan häpeän aihe on ensimmäisten kuukautisten alkaminen, mitä Elina Oinas käsittelee artikkelissaan ”Häpeä, arki ja ruumiillisuus.” Kuukautis-ilmiö onkin hyvä esimerkki häpeän monisäikeisyydestä: on kysymys asiasta, joka koskettaa suurinta osaa naisista kuukaudesta toiseen kymmenien vuosien ajan, mutta silti tilanne on hyvin yksityinen, intiimi ja salattu; tällaisen tilanteen yllättävä julkituleminen on noloa ja hävettävää. Erilaisia naiseuteen liittyviä häpeäteemoja kaunokirjallisuudessa käsittelevät myös Viola Parente-Čapková, Päivi Lappalaisen ja Elina Valovirran artikkelit. Mikko Carlson tarkastelee artikkelissaan tunnustettua häpeää, Teemu Ratinen puolestaan uskonnollista häpeää.

Monissa kirjan artikkeleissa käytetään affekti-käsitettä. Siru Kainulainen ja Viola

Parente-Čapková puhuvat kirjan esipuheessa suorastaan queer-tutkimuksessa ja feministisessä tutkimuksessa tapahtuneesta affektiivisesta käänteestä. Affekti voidaan määritellä esimerkiksi fyysisistä tarpeista tai kiihokkeista aiheutuvaksi psyykkiseksi ilmiöksi, joka koetaan emootiona tai haluna. Käsitteet affekti, emootio ja tunne liittyvät yhteen, mutta eri tutkijat käyttävät niitä hiukan eri tavoin. Häpeä näkyy ruumiillisuuteen kiinnittyvän affektina erityisen selvästi pornografiassa, jossa yhdistyy halu ja häpeä. Susanna Paasonen tarkastelee artikkelissaan ”Kielletyn hedelmän haju” pornografian lisäksi videoita, joilla tavoitellaan seksuaalisen kiihotuksen lisäksi muita fyysisiä reaktioita, inhoa ja ällötystä.

Häpeä tai häpeän mahdollisuus liittyy usein minäkuvan muodostamiseen, varsinkin ellei tunne täysin sopivansa normeihin. Häpeää identiteetin ja itsetymmärryksen rakentumisessa ovat käsitelleet esimerkiksi Sara Ahmed ja Eve Kosofsky Sedgwick, joita monessa kirjan artikkelissa siteerataan. Häpeä voi olla myös identiteetin positiivinen rakennusosa. Pia Livia Hekanaho kuvaa artikkelissaan ”Gay shame ja radikaali häpeän politiikka” häpeän tietoista esiinnostamista Gay shame -liikkeessä. Liike on syntynyt vastavoimana pride-tyyppiselle onnelliselle homoudelle, joka voidaan nähdä pyrkimyksenä heteroelämäntavan jäljittelyyn kirkkohäineen ja lapsiperheineen. Sen sijaan jaettu häpeä tai häpeän muisto sekä eristää muista että luo toisenlaista yhteenkuuluvuutta.

Ullaliina Lehtinen on väitöskirjassaan *Underdog shame* (1998) jakanut häpeän hetkelliseen aristokraattiseen häpeään, joka kohdistuu häpeälliseen tekoon, ja toisaalta alistetun, alakynnessä olevan häpeään, joka käsittää yksilön kokonaisuuksena ja määrittää hänet muita huonommaksi. Lea Rojola tarkastelee artikkelissaan ”Sivistymättömyyden häpeä” L. Onervan ja F. E. Sillanpään novellien kautta 1800-luvun lopun kansalliseen projektiin liittyvää ajatusta sivistyneestä kansasta. Tämä ”sivistynyt kansa” on rahvasta, joka nöyrästi ottaa vastaan ylempien kansankerrosten määrittelemän sivistyksen yrittämättä kuitenkaan nousta näiden tasolle. Maalaistyttö tai mökkiläispoika voi sivistää itseään, mutta ”parempiin piireihin” kummallakaan ei todellisuudessa ole asiaa. Nousukkaan toiminta johtaa vain häpeään, kun hän yrittää esittää sellaista, mikä hän ei todellisuudessa ole.

Häpeä on siinä mielessä universaali ilmiö, että se tunnetaan kaikissa kulttuureissa; toisaalta kuitenkin sen syyt ja aiheet ovat vahvasti kulttuuri- ja kontekstisidonnaisia, samoin häpeän ilmenemismuodot. Tässä mielessä tällä alueella riittää varmasti tutkittavaa pitkäksi aikaa eikä tyhjentyvä häpeätutkimus mahdu yhteen kirjaan. Tämäkin kirja käsittelee hyvin monenlaisia häpeän muotoja. Artikkelit ovat mielenkiintoista luettavaa ja tarjoavat myös hyviä eväitä jatkoon.

Merja Leppälahti

”Lukijoiden yhteisö! Ei ole lukijoiden yhteisöjä.”

Kuisma Korhonen: *Lukijoiden yhteisö. Ystävydestä, kansanmurhista, itkevistä kivistä*. Helsinki: Avain, 2011. 286 s.

Kirjoittaminen, lukeminen ja kohtaaminen. Kirjallisuus, esseistiikka ja etiikka. Ystävyys, muisti ja yhteisö. Näiden teemojen piiriin johdattelee Kuisma Korhonen teoksessaan *Lukijoiden yhteisö. Ystävydestä, kansanmurhista, itkevistä kivistä*. Kirja keskustelee oivaltavasti ja oppineesti sekä fragmenteista, runoblogeista että Auschwitzista, sen sivuilta törmää yhtä hyvin Muumipekkoon, Anne-Thérèse de Lamberttiin ja Maurice Merleau-Pontyyn. Mihinkään ei syvennytä juurta jaksain, muttei ole tarkoituskaan: nyt ei uppouduta tutkijoiden kesken vaan kutsutaan lukijoiden yhteisöä, herätellään sen itseymmärrystä ja kasvatetaan sen itsetuntoa, neuvotellaan sen ehdoista samalla kun kyseenalaistetaan sen mahdollisuus.

Hanke on vireillä jo Korhosen väitöskirjassa *Essaying Friendship: Friendship as a Figure for the Author-Reader Relationship in Essayistic Textuality, from Plato to Derrida* (1998), joka ilmestyi Yhdysvalloissa nimellä *Textual Friendship: The Essay as Impossible Encounter, from Plato and Montaigne to Levinas and Derrida* (2006). Monet *Lukijoiden yhteisön* ajatuksenkulut ovatkin tuttuja näiden tutkimusten ja Korhosen englanniksi kirjoittamien artikkeleiden, mutta myös

Nuoren Voiman, Parnasson, Kaltion, Helsingin Sanomien sekä *Tuli&Savu*-lehden lukijoille. Silti *Lukijoiden yhteisö* ei ole vain aikaisempien kirjoitusten niputus, vaan tuore teos, joka on syntynyt orgaanisesti varhaisempia ja uusia tekstin-kappaleita toisiinsa varttaen.

Lukijoiden yhteisön kaksi osaa, ”Kohtaamisia” ja ”Yhteisön muisti”, sisältävät kumpikin kahdeksan esseettä. Muutama niistä keskittyy tiettyyn teokseen tai kirjailijaan, useimmat valittuun aiheeseen monia eri kirjailijoita ja ajattelijoita kuulostellen. ”Ehkä esse on yhteyden luomista,” esipuhe väläyttää. Teoksen kirjoitukset ensimmäisestä viimeiseen kutsuvatkin erilaisiin tapaamisiin: *Lukijoiden yhteisössä* kappaleet ovat kohtaamis-pisteitä, aukeamista tulee toreja.

Lukija pääsee ensinnäkin mukaan teoksen puhujan, esseisti Kuisma Korhosen, ja tiettyjen kirjojen kohtaamisiin, kirjojen jotka puhuttelevat häntä ja joita hän puhuttelee – näitä ovat esimerkiksi Augustinuksen *Tunnustukset*, Charles Baudelairin ”Köyhien silmät”, Marguerite Durasin *La maladie de la mort* ja Sven Lindqvistin *Nyt sinä kuolit*. Samalla lukijalle tarjoutuu mahdollisuus miettiä omia kohtaamisiaan kyseisten kirjojen kanssa. Mitä minä niistä ymmärsin, miten ne liikuttivat minua? Haluanko esseistin houkuttelemana kohdata jonkun minulle vielä vieraan teoksen? *Lukijoiden yhteisö* tarjoaa myös eri aikoina ja eri paikoissa eläneille kirjailijoille ja filosofeille kohtaamispaikan – vaikkapa esseessä ”Mistä *Pubdistus* kertoo?” käyvät dialogia

Sofi Oksanen ja Martin Buber, kun taas esseessä ”Itkevät kivet” keskustelevat keskenään Hannu Väisänen, Annie Dillard, profeetta Habakuk, Jeesus sekä Judith Butler, monien muiden muassa.

Sen lisäksi että puhuja tapaa muutamissa kirjoituksissa entisen minänsä, hän on selvästi terästäytynyt myös kohtamaan lukijan. Esseisti kertoo koettavansa kovasti näyttää kauniilta Lukijan silmissä, myöntäen itsekin kosiskelevansa, ja kautta koko kirjan antaa ymmärtää millaisia ihannelukijoita hän itse kaikkein mieluiten tapaisi: lukijoiden yhteisöstä haaveilevia ystäviä. Ja jälleen kirjoitus tarjoaa mahdollisuuden uuteen kohtaamiseen, tällä kertaa lukijan ja tämän tekstin hahmotteleman ihannelukijan välillä. Olenko tällainen ystävä? Millainen ystävä voisin näille esseille olla? Millaista oikeastaan on hyvä ystävyys? Ja millainen on suhteeni muihin tämän kirjan lukijoihin?

Lukuaktin aikana lukija kohtaa myös vastavuoroisesti esseiden puhujan – vuoroin kenties vetoavana, kuten tämän kuvatessa iltasatuhetkään perheen parissa, vuoroin ehkä luotaantyöntävänä, kuten tämän kertoessa lumostaan keskitysleirikertomusten äärellä. Samanaikaisesti nousee kysymys esseiden puhujan suhteesta lihaa ja verta olevaan Kuisma Korhoseen, joka tunnetaan nykyisin Oulun yliopiston kirjallisuuden professorina: kuten niin usein esseistikkasaa, myös tämän esseekokoelman puhuja saa osan karismastaan kirjoittajan ruumiista ja nimestä.

Ja sitten vielä *Lukijoiden yhteisön*

esseistiikka kohtaa esseekirjallisuuden tradition: teoksen esseet ovat lajitietoisia esseitä, teoksen puhuja itsetietoinen esseisti. Samalla, perinteen kanssa kommunikoiden, herää uusia, tulevasta jo vastuuta kantavia ajatuksia yhteisöllisyyden mahdollisuudesta ja potentiaalista.

Kuisma Korhosen teos ei luo institutionaalista tilaa eikä muodosta hierarkisia suhteita: teoksessa asiantuntija ei argumentoi kollegoilleen eikä oppimestari luennoi oppilailleen. Korhosen teos ei myöskään luo intiimiä tilaa tai kutsu kahdenväliisiin suhteisiin: teoksessa rakastaja ei pidä puhetta rakastetulleen tai ystävä puhele vain yhdelle ystävälleen. Sen sijaan esseitä lukiessa astun torin, kahvilan, aukion tai festivaalin kaltaiseen tilaan, kuhisevaan ja hälyiseen, vaikkakin myös hiljaisempia kolkkia kätkevään – tilaan joka on otollinen erilaisten suhteiden solmimiselle ja omiaan erilaisten näkemysten esittämiseksi. Joistain keskusteluista saan vain toisen käden tietoja, joistain keskusteluista kuulen vain osia, joihinkin keskusteluihin osallistun koko sydämestäni. Yhtä kaikki, lukiessa tunnen liittyväni tämän kirjan myötä kehkeytyvään lukijoiden yhteisöön, ja hetkittäin myös yhteenkuuluvuutta laajemman, kirjassa mainittujen kirjailijoiden ja heidän lukijoidensa piirin kanssa.

Esseisti ei itse puhu esseistään yhteisön kokoonkutsuna vaan arvostele Georges Bataillen, Jean-Luc Nancyn, Maurice Blanchot'n ja Jacques Derridan kanssa yhteisöjä sisäänpäin lämpiävyydestä, joka äärimmillään voi johtaa rasismien

ja nationalismien kaltaisiin vitsauksiin. Heidän mukaansa on kyseenalaista, voimeko edes viritellä yhteisöllisyyttä joka ei syntyisi toisia syrjimällä ja sortamalla tai muodostaa yhteisöä joka ei teleologisesti työskentelisi ja tavoittelisi.

Ja entä lukijoiden yhteisö? Kuinka toisilleen vieraat, ajan ja paikan erotamat, yhteisöllisyyttä kenties vierovat lukijat voisivat muodostaa yhteisön? On kuin Korhosen teos kuiskisi jatkuvasti ”Lukijoiden yhteisö! Ei ole lukijoiden yhteisöjä,” mukaelmaa Aristoteleen nimiin laitetusta ja muun muassa Michel de Montaignen esseistä löytyvästä paradoksaalisesta parahduksesta ”Ystävä! Ei ole ystäviä.” Riippuu lukijasta miten hän tämän kuiskeen kuulee – minussa voimallisimpana jää kajahtelevaan omista kokemuksistani pontta saava myöntö, usko siihen että on mahdollista resonoida rakkaudellisesti vaikka vain hetken yhdessä jonkin lukijoiden yhteisön kanssa, sinkoutuakseni sitten taas lukunurkkaani yksin värisemään.

Myös esseisti itse tuntuu useimmiten uskovan, että lukijoiden yhteisöllä on tilansa ja hetkensä. Hän kysyy, eikö juuri toisilleen tuntemattomien, yksinäisten lukijoiden yhteisö voisi auttaa meitä ajattelevaan uudelleen yhdessä olemista: hahmottelemaan yhteisöllisyyttä, joka ei perustuisi niinkään jaettuun identiteettiin kuin sen jatkuvaan kyseenalaistamiseen. ”Kuka minä olen? Kuka sinä olet? Ne hetket, joina kirjoitus saa meidät haastamaan itsemme, rikkomaan olemassaolomme rajoja, asettumaan hetkeksi radikaalis-

ti toisenlaiseen asemaan, ehkä juuri ne hetket voisivat olla myös uuden yhteisöllisyyden alku,” Korhonen kirjoittaa. Blanchot’a seuraten hän puntaroi voisiko lukijoiden yhteisö olla ”tunnustamaton yhteisö”, Derridaa mukailleen hän pitää ”yhteisöä” itseään purkavana terminä ”demokratian” tavoin, ja Nancyyn viitaten hän pohtii tulisiko meidän yhteisön sijaan sittenkin puhua ”kanssa-olemisesta” ja ”tilan jakamisesta”.

Niin paljon kuin *Lukijoiden yhteisön* kanssa olemisesta ja sen tilan jakamisesta nautin, kahta tahdon *Lukijoiden yhteisöltä* kysyä, kahdessa *Lukijoiden yhteisön* haastaa. Ensinnäkin: esseissä käsitellään kyllä jonkin verran kirjoittamisen vaikeutta, mutta entä lukeminen? Miksei teoksessa syvennytä muutamaa viittausta lukuun ottamatta lukuaktin riskialttiuteen, tai puhuta lainkaan siitä miten *vaivalloista* lukeminen voi olla – paitsi rohkeutta, myös kärsivällisyyttä ja viitseliäisyyttä vaativaa toisten huomioimista? Lukijaksi ei aina tulla noin vain: toisen kirjoituksen edessä myös haraan vastaan, nikottelen ja vitkastelen, etten vain joutuisi kohtaamaan kirjoitusta kasvoista kasvoihin.

Nämä kysymykset johtavat toiseen *Lukijoiden yhteisölle* heittämäni haasteeseen: voisiko esseistiikan piirissä yltyä hurjempiin tyylillisiin kokeiluihin kuin mihin esimerkiksi *Lukijoiden yhteisössä* ryhdytään? Useimmitenhan pitkäikäisin, väkevin, vavahduttavin ja myös vapauttavin yhteisöllisyys jännittyy sellaisten teosten ympärille, jotka kiehtovat salamyhkäisyydellään – arvoituksellisuudel-

la, joka on aina myös tyylillistä. Ovatko tämän kokoelman esseet kuitenkin jo liian lukijaystävällisiä, onko esseisti jo liian avulias, onko tässä lukijoiden yhteisössä jo liian mukavaa? Vai olenko vain itse ollut liian kaveeraava lukija, asettunut liian kodiksi näihin esseisiin?

Palaan kirjaan ja löydän katkelman jossa viitataan *tähtiystävyyteen*, Friedrich Nietzschen käsitteeseen, jolla hän kuvaa toisilleen vieraiksi tulleiden ystävien suhdetta. Omilla kiertoradoillaan kulkevat tähtiystävät, toistensa maanpäällisinä vihollisinakin, kunnioittavat toisiaan. Voisinpa minä vielä olla näiden esseiden *kristalliystävä*, heijastella niiden valoa oman pintani pitäen.

Eva Maria Korsisaari